

S. Sayısı : 52

Fenerler idaresine verilecek tazminat karşılığının sureti temini ve Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senetleri satın alınması hakkında kanun lâiyhası ve Bütçe encümeni mazbatası (1/924)

T. C.
Başvekâlet
Kararlar müdürlüğü
Sayı : 6/4616

28 - XII - 1937

Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine

Fenerler idaresine verilecek tazminat karşılığının sureti temini ve Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senetleri satın alınması hakkında Maliye vekilligince hazırlanan ve İcra Vekilleri Heyetinin 27 - XII - 1937 tarihli toplantısında Yüksek Meclise arzı kararlaştırılan kanun lâiyhası esbabı mucibesile birlikte sunulmuştur.

Başvekil
C. Bayar

Esbabı mucibe lâiyhası

18 - VIII - 1860 tarihli fenerler idaresi mukavelenamesi hükümlerine istinaden Türkiye fenerlerinin Devletçe işletilmesi takarrür etmiştir. Ancak müessesenin daha 11 sene idare hakkı kalmış olduğundan Devlet tarafından idareye bu müddetten evvel vaziyet dolayısıyla müessislere bir tazminat verilmesi de mezkûr mukavelename ahkâmındandır. Verilecek tazminatın miktarı hakkında idare mümessillerile cereyan eden uzun müzakereler neticesinde anlaşma imkânları hâsıl olamadığından keyfiyetin Devlet Şûrasınca intihab edilen hakemler heyetine havalesi lüzumu hâsıl olmuş ve bu heyet de tetkikatı neticesinde verilecek tazminat miktarını 500 000 lira olarak tesbit ve tayin eylemiştir. Bu tazminatın banka kredisile temini ve bu kredi faiz ve resûlmalinin iki sene zarfında Fenerler hâsûlâtile kapatılması muvafık olacağından madde kanuniye o suretle yapılmıştır.

Devletin hissedar bulunduğu bazı şirketler aksiyonlarının, Devlet ve amme menfaatlerinin icab ettirdiği ahvalde, tedricen ele geçirilmesi ve bu suretle bu şirketler üzerindeki Devlet kontrolünün takviyesi faydalı ve lüzumlu görülmektedir. Bu gibi ahvalde İcra Vekilleri Heyetinden karar almak şartile ve karşılığı bono ile veya bütçe kanununun üçüncü maddesinin son fıkrasında gösterilen menabiden temin edilmek suretile Devletin esasen aksiyoner bulunduğu şirketlerin hisse senedlerinin alınması için Maliye vekiline mezuniyet verilmesi talep edilmiştir.

Bütçe encümeni mazbatası

T. B. M. M.

Bütçe encümeni

Mazbata No. 41

Esas No. 1/924

30 - XII - 1937

Yüksek Reisliğe

Fenerler idaresine verilecek tazminat karşılığının sureti temini ve Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senedleri satın alınması hakkında olup Başvekâletin 28-XII-1937 tarih ve 6/4616 sayılı tezkeresile Yüksek Meclise sunulan kanun lâiyhası Maliye vekili Fuad Ağralı hazır olduğu halde okundu ve konuşuldu :

İki hükmü ihtiva eden kanun lâiyhasının birinci maddesi fenerler idaresinin Devlet uhdesine alınması münasebetile verilecek tazminatın ne suretle tedarik ve ita edileceği ve ikinci maddesi de Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senedlerini satın alarak o şirketlerdeki Devlet hissesi miktarını çoğaltmak için Hükûmete mezuniyet verilmesi hakkındadır.

Fenerler idaresi meselesi şundan ibarettir :

1860 yılında Türkiye sahillerine uğrıyarak gelib geçen gemilerin artması üzerine sahillerimizde bulunan fenerlerin idaresi ve adedlerinin artırılması lüzumu kendisini gösterdiğinden o vakit idaresi Devlet uhdesinde bulunan on dokuz fenerin (İkad ve iş'ali) usulünü öğretmek ve fenerler rüsumundan kendilerine bırakılan % 78 hisse ile yeniden on yedi fener inşa etmek üzere Mişel ve Kolas namlarında iki zat ile mukavele yapılmış ve mukavelenin müddeti on beş sene olmak üzere tesbit edilmiştir. Bu müddet zarfında mevcut fenerlerle yeniden inşa edilen fenerlerden tahsil olunan resim miktarı (1 705 000) altın liraya baliğ olmuş, bu miktar dan % 78 i teşkil eden (1 330 000) lirası Mişel ve Kolas tarafından alınmış ve % 22 sini teşkil eden (370 000) lirası da Devlet hissesi olarak Hükûmet için ayrılmıştır. Şu rakamlardan anlaşıldığına göre Mişel ve Kolas tesis ve işletme sermayesi koymak suretile her hangi bir fedakârlık yapmadıkları ve hiç bir risk ile karşılaşmadıkları halde ancak büyük sermayelerin temin eyleyeceği mühim kârlar elde etmişlerdir. Bu vaziyet mukavele yapanlar tarafından da bilinmiş olsa gerek ki, mukavelenin bir maddesinde Hükûmetin istediği zaman işbu idareyi eline

alabileceği tasrih edilmiş yalnız Hükûmetin, idareyi üzerine almadan evvel miktarı aralarında kararlaştırılacak, uyulmadığı takdirde hakemlerce tayin edilecek bir tazminat vermesi şart koşulmuştur.

Bu mukavelenin müddeti 1875 tarihinde bitmesi lâzımgelirken fenerler inşası için ayrılan üç sene müddetle 1860 senesinde rüsum bakımından çıkan ihtilâf dolayısıyla arada geçen bir senelik müddetin imtiyaz müddetine zammı münasebetile ancak 1879 eylülünde hitam bulması icab etmiştir. Fakat yeni bir mukavele ile bu müddet yirmi sene daha temdid edilmiş ve bu mukavele ile Devlet hissesi % 28 e çıkarıldığı gibi diğer tarafa aid hisse de % 72 ye indirilmiştir.

Bu mukavele müddeti zarfında da cibayet edilen rüsum yekûnu (3 318 000) altın liraya baliğ olup bunun % 72 si olan (2 389 000) lirası Mişel ile Kolas ve % 28 i olan (929 000) lirası da Hükûmete aid olarak ayrılmıştır. Bundan sonra yeni bir mukavele ile fenerlerin Mişel ve Kolas taraflarından idaresi ikinci defa olmak üzere yirmi beş sene daha uzatılmıştır. Bu yeni mukavelede resimden Devlet hissesi ile Mişel ve Kolasın hisseleri yarı yarıya olmak üzere tesbit edilmiş ve ancak bu mukavele ile Mişel ve Kolasın fener inşaatı külfeti dahi üzerlerinden kaldırılmış olduğu için mukavelenin birinci maddesinde (saltanatı seniyeeye olan saffet ve sadakatleri) kendilerine ayrılmış olan hissenin sebebi olarak zikredilmiştir.

Bu üçüncü mukaveledeki müddet de 1924 tarihinde hitam bulacakken 1913 senesinde mukavele yeniden 25 sene daha ve üçüncü defa uzatılmıştır. İşte Cümhuriyet Hükûmeti, müddeti bundan on bir sene sonra yani 1949 da hitam bulacak olan bu dördüncü mukaveleye tevarüs etmiş bulunuyor.

İşaret ettiğimiz rakamları bir arada toplu olarak görebilmiş olmak için şu hesabın da tebarüz ettirilmesi yerinde olur :

Mişel ve Kolas bu işe başladıkları tarihten iti-

baren 1914 senesine kadar rüsumdan hisselerine düşen (4 500 000) ni müteceviz altın lira almışlar, buna mukabil de masrafı nihayet bu miktardan ancak on birini tutan fenerlerin yalnız (ikad ve işal işini) yapmışlardır.

1914 den itibaren altın tediyaı evrakı nakdiye tediyaına inkilâp ettiği için mezkûr tarihten 1934 yılı sonuna kadar da yalnız kendileri için aldıkları para (6 920 000) Türk lirasından ibaret bulunmaktadır.

Bir nokta daha arza şayandır: Devlete ayrılmış olan rüsumun % 50 sini dahi kendileri tahsil etmişler ve bu miktarda da yine kendileri tarafından Devlete ufak tefek yapılmış olan ikrazların faiz ve amortismanlarına mahsuben almışlardır.

Bu rakamlar kendileri tarafından Maliye vekâletine verilmiş olan istatistik ve grafiklerine müstenid bulunmaktadır.

Her birisi hakkında maruzatta bulunduğumuz bu mukavelelerin hepsinde de Devletin istediği zaman bu idareyi üzerine alması hakkı mahfuz tutulmuştur. Hiç bir tesis ve işletme sermayesi koymak külfet ve riski olmaksızın Devlet namına cibayet edilen resimden büyük yekûnlar tutan kâr ve kazançlar elde edilmekte olduğunu ve hizmetin de lâyük olduğu vehile idare edilmediğini gören Cümhuriyet Hükûmeti mukavelede mevcut hakkını istimal karar vermiş ve bu hususta mukavele icabı verilmesi lâzım gelen tazminatı tesbit üzere kendilerini müzakereye davet etmiştir. Fakat bu kadar kârlı işi ellerinden bırakmak istemeyen bu zatlar uyuşmak hususunu muhtelif bahanelerle uzun müddet süründürmüşler ve nihayet müzakere için karşılaşmak zaruretinde kalınca kabul edilemeyecek miktarda bir tazminat talebinde bulunmuşlardır. Tazminatın miktarı üzerinde bu sebepten dolayı uyuşulamadığından mukaveledeki hükümlere istinaden bunun hakemlerce tayin edilmesi yoluna gidilmiş fakat bu işi de muhtelif bahanelerle geçiktirmek istedikleri gibi hakem tayini hususunda da itilâftan kaçındıklarından iki taraf arasında çıkacak ihtilâfların Şûrayı Devletçe halledileceği yolunda mukavelede mevcut bulunan kayde istinad edilerek Şûrayı Devletçe seçilen hakemler marifetile kendilerine (500 000) lira tazminat itası karara bağlanmıştır.

İşte bu para mukavele mucibince ya defaten verilecek veyahud verilmesi temin olunacağından

bu maksadla Hükûmet lâyihadaki birinci maddenin kabulünü istemiştir.

Bir kaç gün evvel Yüksek Meclisten çıkan Denizbank kanunu mucibince fenerlerin idaresi Denizbanka intikal edeceği ve tahsil olunan resim miktarı senevi (1 300 000); (1 500 000) lira arasında olup bundan 1937 yılı Devlet bütçesine konulmuş olan (650 000) lirasının dahi bundan böyle yine Denizbank tarafından Hazineye verilmesine devam olunacağı ve resimden geri kalanı Denizbanka aid bulunacağı için tazminat olarak tekiye olunacak (500 000) liranın da Denizbanka kalacak miktardan ödenmesi tensib edilmiştir.

Bu suretle Osmanlı İmparatorluğunun memleket menfaatlerini esaslı surette derpiş ve temin etmeksizin ecebilerle yapmış olduğu mukavelelerin en ağır olan bu mukavele de ortadan kaldırılmış olacaktır.

Bu neticeye ermek için Hükûmetimizin ve Maliye vekâletimizin göstermiş olduğu enerjik takib fikrini encümenimiz huzurunuzda teharüz ettirmeye esaslı bir vazife bilmiş ve kendilerini bundan dolayı tebrik ederek kabulünü istedikleri lâyihadaki birinci maddenin bazı yazı değişiklikleriyle huzuruza arzına ve kabulünü ricaya karar vermiştir.

Lâyihanın ikinci maddesine gelince:

1937 bütçe kanununun üçüncü maddesinin son fıkrasile Hazineye mevcut esham ve tahvilât karşılık gösterilmek suretile temin olunacak krediler veya bunların satış bedelleriyle uzun vadeli Devlet tahvilleri mübayaasına veya bu bedellerle Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlerdeki iştirak hisselerini ödemek için Maliye vekiline mezuniyet verilmiş ise de Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlerde başkalarına aid hisse senedlerini satın almak için Hükûmet hiç bir salâhiyeti haiz bulunmamaktadır. Halbuki Devlet menfaatleri bazan Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlerin hisse senedlerinin miktarını arttırmağı icab eyleyebileceğinden Hükûmete yalnız Hazine uhdesinde bulunan hisse senedleri bedellerinin ödenmesi için değil hisse senedleri satın almak üzere de salâhiyet verilmek lâzım gelmektedir. Bu sebebe binaen lâyihadaki ikinci madde de encümenimizce aynen kabul edilerek Umumî Heyetin tasvibine konulmak üzere Yüksek Reisliğe sunulmuştur.

Reis	R. V.	M. M.
Burdur	Isparta	Trabzon
M. Şeref Özkan	Mükerrem Ünsal	R. Karadeniz

Kâtib			Malatya	Ordu	Kayseri
İstanbul	Balıkesir	Çorum	O. Taner	H. Yalman	Faîk Baysal
F. Öymen	E. Adakan	E. Sabri Akgöl	Trabzon	Mardin	Kırklareli
			Sırrı Day	R. Erten	Ş. Ödül
Gazi Anteb	Gümüşane	İzmir	Seyhan	Maras	Yozgad
A. H. Ayerdem	D. Sakarya	K. İnanç	N. Eldeniz	A. Tıridoğlu	S. İçöz

HÜKÜMETİN TEKLİFİ

Fenerler idaresine verilecek tazminat karşılığının sureti temini ve Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senedleri satın alınması hakkında kanun lâyihası

MADDE 1 — Türkiye fenerlerinin Devlete intikali dolayısıyla Fenerler idaresine verilecek tazminat Hazinece bankalardan kredi suretile temin edilir. Bu kredinin faiz ve resülmali fenerlerin bütçeye mevzu hasılatı safiyesi fevkindeki hasılatla kapanır.

MADDE 2 — Karşılığı 1937 senesi bütçe kanununun 3 ncü maddesinin son fıkrasında gösterilen menabiden veya Hazine bonusu verilerek temin edilmek suretile ve İcra Vekilleri Heyeti kararile Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senedlerini satın almağa Maliye vekili mezundur.

MADDE 3 — Bu kanun neşri tarihinden mu-teberdir.

MADDE 4 — Bu kanunun hükümlerini ic-
raya Maliye vekili memurdur.

27 - XII - 1937

Bş. V.	Ad. V.	M. M. V.
C. Bayar	Ş. Saracoğlu	K. Özaltın
Da. V.	Ha. V.	Mal. V.
Ş. Kaya		F. Ağralı
Mf. V.	Na. V.	İk. V. ve Zr. V. V.
Ş. Arıkan	A. Çetinkaya	Ş. Kesebir
S. İ. M. V.		G. İ. V.
Dr. H. Alataş		Rana Tarhan

BÜTÇE ENCÜMENİNİN DEĞİŞTİRİŞİ

Fenerler idaresine verilecek tazminat karşılığının temin sureti ve Hazinesinin ortaklığı bulunan şirketlere aid hisse senedleri satın alınması hakkında kanun lâyihası

MADDE 1 — Türkiye fenerlerinin Devlete intikali dolayısıyla Fenerler idaresine verilecek tazminat Hazinece bankalardan kredi suretile temin edilir. Bu kredinin faiz ve resülmali fenerler rüsumunun Devlet bütçesine konulan miktarı haricinde kalan kısmından ödenir.

MADDE 2 — Aynen.

MADDE 3 — Aynen.

MADDE 4 — Aynen.